

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Katowicach

LKA.410.028.02.2021

Pan
Łukasz Konarzewski
Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków
ul. Francuska 12
40-015 Katowice

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

P/21/070 Ochrona zabytków techniki w województwie śląskim

I. Dane identyfikacyjne

Jednostka kontrolowana	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Katowicach ¹ , ul. Francuska 12, 40-015 Katowice
Kierownik jednostki kontrolowanej	Łukasz Konarzewski, Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków ² od 1 lipca 2017 r. (akta kontroli str. 3)
Zakres przedmiotowy kontroli	1. Prowadzenie rejestru zabytków oraz wojewódzkiej ewidencji zabytków. 2. Sprawowanie nadzoru oraz przeprowadzanie kontroli przestrzegania i stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. 3. Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami techniki. 4. Sprawowanie nadzoru w zakresie realizacji przez gminy zadań objętych Porozumieniem z Wojewodą Śląskim.
Okres objęty kontrolą	Od 1 stycznia 2018 r. do dnia zakończenia kontroli w 2021 r.
Podstawa prawna podjęcia kontroli	Art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli ³
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Katowicach
Kontroler	Szymon Gruca, starszy inspektor kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr LKA/173/2021 z 6 sierpnia 2021 r. (akta kontroli str. 1-2)

¹ Zwany dalej: WUOZ.

² Zwany dalej: WKZ.

³ Dz. U. z 2020 r. poz. 1200, ze zm., dalej: ustawa o NIK.

II. Ocena ogólna⁴ kontrolowanej działalności

OCENA OGÓLNA

WKZ prowadził rejestr zabytków nieruchomych województwa śląskiego w sposób prawidłowy. Stwierdzono nieprawidłowość polegającą na braku w niektórych wpisach informacji adresowych, jednak nieprawidłowość ta została usunięta w trakcie kontroli.

W kartach wojewódzkiej ewidencji zabytków nieruchomych województwa śląskiego⁵ wykryto nieprawidłowości dotyczące wzorów kart, niepełnych informacji oraz braku aktualizacji ich zawartości. W trakcie kontroli częściowo zostały one uzupełnione.

NIK ocenia pozytywnie działania WKZ w obszarze sprawowania nadzoru konserwatorskiego i kontroli w zakresie przestrzegania i stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami techniki.

WKZ w sposób prawidłowy uzgadniał wnioski od właścicieli lub posiadaczy zabytków techniki ujętych w WEŻ, dotyczące ich zamierzeń inwestycyjnych w stosunku do tych zabytków, a także przeprowadzał kontrole przestrzegania i stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków oraz monitorował wydane zalecenia.

W sposób prawidłowy w okresie objętym kontrolą WKZ wydawał decyzje wynikające z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁶ w odniesieniu do zabytków techniki objętych przeprowadzonymi kontrolami oraz kierował zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa lub wykroczenia do właściwych organów.

WKZ zlecał także przeprowadzenie badań i ekspertyz zabytków techniki.

WKZ rzetelnie opiniował wojewódzki program i gminne programy opieki nad zabytkami oraz uzgadniał projekty i zmiany mpzp. Pracownicy WUOZ uczestniczyli w szkoleniach specjalistycznych dotyczących ochrony zabytków.

NIK ocenia pozytywnie działania WKZ w zakresie finansowania ochrony i opieki nad zabytkami techniki. Rozpatrywanie wniosków o dotacje dotyczące zabytków techniki odbywało się zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków⁷ oraz z przepisami wewnętrznymi. WKZ zawierał umowy o udzielenie dotacji w sposób rzetelny i zgodnie z przyjętymi zasadami, terminowo przekazywał dotacje beneficjentom, rzetelnie rozliczał wnioskodawców z realizacji sfinansowanych zadań i przeprowadzał kontrole u beneficjentów zgodnie z trybem określonym w zawartych umowach.

Sprawowanie nadzoru nad realizacją przez gminy zadań objętych porozumieniem z Wojewodą Śląskim odbywało się prawidłowo. WKZ otrzymywał do wiadomości decyzje wydane przez miejskich konserwatorów zabytków oraz egzekwował składanie okresowych sprawozdań przez gminy objęte porozumieniami.

⁴ Najwyższa Izba Kontroli formułuje ocenę ogólną jako ocenę pozytywną, ocenę negatywną albo ocenę w formie opisowej.

⁵ Zwanej dalej: WEŻ.

⁶ Dz.U. z 2021 r. poz. 710, zwanej dalej: ustawą o ochronie zabytków.

⁷ Dz. U. z 2017 r. poz. 1674, ze zm., zwane dalej: rozporządzeniem w sprawie dotacji.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego oraz oceny częściowej⁸ kontrolowanej działalności

OBSZAR

1. Prowadzenie rejestru zabytków oraz wojewódzkiej ewidencji zabytków

1.1 Prowadzenie rejestru zabytków

Opis stanu faktycznego

1.1.1. Wojewódzki rejestr zabytków⁹ księga A zabytków nieruchomych prowadzony przez WKZ składał się z pięciu ksiąg: jednej dla województwa śląskiego¹⁰, dwóch dla byłego województwa katowickiego i po jednej dla byłych województw częstochowskiego i bielskiego. W wymienionych rejestrach figurowało wg stanu na:

- 31 grudnia 2017 r. – 2 555 wpisów, w tym 119 dotyczących zabytków techniki (łącznie 4 560 zabytków),
- 31 grudnia 2018 r. – 2 581 wpisów, w tym 122 dotyczących zabytków techniki (łącznie 4 567 zabytków),
- 31 grudnia 2019 r. – 2 617 wpisów, w tym 124 dotyczących zabytków techniki (łącznie 4 604 zabytki),
- 31 grudnia 2020 r. – 2 658 wpisów, w tym 128 dotyczących zabytków techniki (łącznie 4 644 zabytki),
- 30 czerwca 2021 r. – 2 687 wpisów, w tym 129 dotyczących zabytków techniki (łącznie 4 686 zabytków).

W związku z tym, że jednym wpisem wykonanym na podstawie decyzji WKZ można wprowadzić do rejestru więcej zabytków (np. zespół budowlany lub układ urbanistyczny), łączna liczba zabytków zawartych w rejestrze była większa od liczby samych wpisów.

(akta kontroli str. 7-12)

W okresie od 1 stycznia 2018 r. do 30 czerwca 2021 r. do rejestru wpisano 12 następujących zabytków techniki:

- roznos¹¹ Głębokiej Sztolni „Fryderyk” w Płakowicach (gmina Zbrosławice), właściciele: Skarb Państwa oraz osoba fizyczna,
- roznos Sztolni „Boże Wspomóż” w Tarnowskich Górach – Strzybnicy, właściciele obiektu: Gmina Tarnowskie Góry, Skarb Państwa oraz osoby fizyczne,
- wieża nadszybowa dawnego szybu „Richter III” (obecnie „Siemianowice III”) w Siemianowicach Śląskich, właściciele: Skarb Państwa w zakresie nieruchomości gruntowej, Spółka Restrukturyzacji Kopalń S.A. w Bytomiu w zakresie budynku,
- budynek cechowni i łaźni z szatnią oraz wartowni z markownią Szybu Wilson w Katowicach, właściciel obiektu: Spółka Restrukturyzacji Kopalń S.A. w Bytomiu,
- wieża wodna w Tarnowskich Górach, właściciel obiektu: Gmina Miasto Tarnowskie Góry,
- budynek dawnego młyna, tzw. Młyn Reszki w Piekarach Śląskich – Dąbrówce Wielkiej, właściciel obiektu: Gmina Miasto Piekary Śląskie,

⁸ Oceny częściowe to oceny działalności w poszczególnych obszarach badań kontrolnych. Ocena częściowa może być sformułowana jako ocena pozytywna, ocena negatywna albo ocena w formie opisowej.

⁹ Zwany dalej: rejestrem.

¹⁰ Zawierająca 840 wpisów.

¹¹ Roznos, zwany też z języka niemieckiego roszą sztolniową, to otwarty kanał od wylotu chodnika sztolni odwadniającej do rzeki (<http://unesco.tarnowskiegory.pl/portfolio/roznos-glebokiej-sztolni-fryderyk/>)

- budynek dawnego młyna w Tychach, właściciele obiektu: Gmina Miasto Tychy oraz osoba fizyczna,
- przyczółki mostowe oraz relikty mostu nad rzeką Odrą w Grzegorzowicach (gmina Rudnik) i Ciechowicach (gmina Nędza), właściciele obiektu: Gmina Rudnik, Skarb Państwa oraz Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie – Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Gliwicach,
- budynek dworca kolejowego w Dąbrowie Górniczej – Ząbkowicach, właściciel obiektu: Polskie Koleje Państwowe S.A.,
- najbliższe otoczenie zabytkowego zespołu zabudowy Elektrowni Bobrek (obecnie Elektrociepłowni Szombierki) w Bytomiu, własność prywatna,
- zespół zabudowy Cementowni „Grodziec” w Będzinie, właściciel obiektu: Gmina Będzin,
- wyrobisko korytarzowe w Zabrze, właściciele obiektu: Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu i Skarb Państwa.

Jeden wpis (dot. budynku dawnego młyna, tzw. Młyna Reszki) został dokonany w wyniku postępowania prowadzonego na wniosek właściciela zabytku (Gmina Miasto Piekary Śląskie). W pozostałych przypadkach wpisy zostały dokonane w wyniku postępowania prowadzonego z urzędu.

(akta kontroli str. 7-12, 54-58)

Do rejestru A województwa śląskiego do 8 września 2021 r. przeniesiono 307 wpisów z rejestrów byłych województw bielskiego, częstochowskiego i katowickiego, natomiast do przeniesienia pozostało 2 558 wpisów.

Jak wyjaśnił WKZ: do chwili obecnej nie dokonano przeniesienia wszystkich zabytków zarejestrowanych przed 1999 r. (...) z powodu trudności w ustaleniu obecnych właścicieli i użytkowników danego zabytku, ich adresów korespondencyjnych, weryfikowaniu najstarszych decyzji o wpisie (zwłaszcza z lat 40., 50. i 60. XX w.). Przenoszenie jest dokonywane przez pracowników zajmujących się prowadzeniem rejestru zabytków, jednakże jest to czynność czasochłonna. Wykonanie przeniesienia w jednym czasie dla wszystkich obiektów kolejnych działań organizacyjnych WUOZ i angażowania środków osobowych, które mogą zakłócić normalny tok działania urzędu (...). WKZ podkreśla, że z mocy ustawy decyzje o wpisie do rejestru zabytków sprzed 1 stycznia 1999 r. mają moc obowiązującą, niezależnie od zmian administracyjnych kraju, przeprowadzonych na przestrzeni lat. Żaden przepis ustawy lub rozporządzenie nie określa terminu dokonania takich przenosin.

Sukcesywne dokonywanie przenosin jest prowadzone intensywnie od 2019 r.: 47 wpisów zostało przeniesionych w latach 1999-2014, 1 wpis w latach 2015-2018, 44 wpisy w 2019 r., 116 wpisów w 2020 r. i 81 wpisów w 2021 r. (do 3 września).

(akta kontroli str. 72-75)

Rejestr zabytków nieruchomych księga A dla województwa śląskiego był prowadzony zgodnie z rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem¹², jednak 496 spośród 840 (tj. 59%) wpisów dokonanych w rejestrze nie zawierało pełnych danych dotyczących adresu zamieszkania lub adresu siedziby właściciela zabytku, co zostało opisane dalej w sekcji Stwierdzone nieprawidłowości.

(akta kontroli str. 69)

¹² Dz. U. z 2021 r. poz. 56, zwane dalej: rozporządzeniem w sprawie prowadzenia rejestru.

1.1.2. W okresie objętym kontrolą z rejestru wykreślono dwa zabytki techniki:

- kuźnię dworską w Rudolźowicach (gmina Pszczyna)¹³, właściciel obiektu: osoba fizyczna, wykreślony 2 sierpnia 2019 r. decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego¹⁴ na wniosek właściciela obiektu, po przeprowadzeniu oględzin zabytku przez Narodowy Instytut Dziedzictwa¹⁵ Oddział Terenowy w Katowicach.

W wyniku oględzin stwierdzono, że: katastrofalny stan techniczny obiektu, w znacznym stopniu przyczynił się do utraty wartości historycznej oraz artystycznej, a w wyniku zawalenia się większej części dachu stropów oraz ścian, bryła utraciła swoją czytelność. (...) Stopień destrukcji oryginalnej substancji przyczynił się do znaczącej utraty wartości decydujących o wpisie obiektu do rejestru zabytków. W obecnym stanie zachowania remont budynku oznaczałby konieczność wymiany przeważającej części substancji zabytkowej.

- szyb „Antoni” KWK Jaworzno¹⁶, właściciel obiektu: Skarb Państwa, obiekt przekazany w trwały zarząd Komendzie Miejskiej Policji w Jaworznie, wykreślony 14 czerwca 2021 r. decyzją Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu w wyniku postępowania wszczętego z urzędu.

W wyniku oględzin zespołu zabudowy szybu „Antoni” przeprowadzanych 18 lutego 2011 r. przez pracownika WUKZ stwierdzono, że: omawiany obiekt nie istnieje i nie zachowały się po nim żadne pozostałości. Obecnie w tym miejscu znajdują się nowe obiekty budowlane, przeznaczone jako siedziba Komendy Policji w Jaworznie. (...) Budynek Komendy Miejskiej Policji oddano do użytku na początku lat 80. XX w.

Skreślenia powyższych zabytków w rejestrze dokonano w sposób zgodny z postanowieniami § 5 ust.1 rozporządzenia w sprawie prowadzenia rejestru.

(akta kontroli str. 15-22, 56-68)

WKZ nie podejmował działań zmierzających do przeprowadzenia przez właścicieli obiektów prac remontowych, a tym samym do zachowania wartości zabytkowej nieruchomości.

Jak wyjaśnił: w obydwu przypadkach obiekty, które skreślono z rejestru zabytków, praktycznie nie istniały. W przypadku szybu „Antoni” KWK Jaworzno, zabytek ten został wyburzony prawdopodobnie już w latach 70. XX w., a w jego miejscu ok. 1980-1981 r. powstał gmach milicji (obecnie komenda policji). W przypadku kuźni dworskiej w Rudolźowicach przeprowadzono w dn. 09.07.2018 r. kontrolę obiektu. Oględziny wykazały, że stan kuźni jest agonálny, a resztki substancji zabytkowej w bardzo złym stanie technicznym, dlatego nie wydawano zaleceń pokontrolnych.

(akta kontroli str. 72-75)

1.1.3. We wszystkich 12 przypadkach dokonania wpisu do rejestru w okresie objętym kontrolą WKZ przesłał potwierdzoną kopię decyzji o wpisie zabytku do rejestru do NID oraz do właściwego, ze względu na miejsce położenia zabytku, wójta (burmistrza, prezydenta miasta), w przypadku gdy gmina nie była stroną tego postępowania, wypełniając tym samym obowiązek zawarty w § 4 ust. 2 rozporządzenia w sprawie prowadzenia rejestru.

(akta kontroli str. 54-55)

¹³ Wpisaną do rejestru decyzją nr 506/65 z 20 stycznia 1966 r.

¹⁴ Zwanego dalej: MKiDN.

¹⁵ Zwany dalej: NID.

¹⁶ Wpisany do rejestru decyzją nr A/1583/95 z 28 listopada 1968 r.

Jednocześnie w obu przypadkach wykreślenia obiektu z rejestru WKZ nie przesłał do właściwego organu samorządu terytorialnego potwierdzonej kopii decyzji o skreśleniu zabytku z rejestru zabytków, nie wypełniając ww. obowiązku zawartego w § 4 ust. 3 rozporządzenia w sprawie prowadzenia rejestru, co zostało opisane w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*.

1.1.4. WKZ podejmował w okresie objętym kontrolą działania mające na celu ustalenie jakie kolejne zabytki techniki znajdujące się na terenie województwa kwalifikowały się do objęcia wpisem do rejestru.

W okresie objętym kontrolą takie działania dotyczyły zabytków techniki:

- kolej piaskowa nr 301 od stacji Pyskowice do stacji Zabrze Biskupice wraz z ostatnim mostem wyladowniczym „Wojciech”, propozycja organizacji społecznych; o udzielenie informacji na temat stanu zachowania obiektu, jak również rozważenie podjęcia działań w ramach własnych kompetencji wynikających z ustawy o ochronie zabytków zwrócił się do WKZ także MKiDN; WUOZ przygotował kartę ewidencyjną obiektu, wpisał obiekt do ewidencji i wezwał wnioskodawców do uzupełnienia wniosku; w związku z nieuzupełnieniem wniosków o wpis do rejestru pozostawiono bez rozpoznania,
- wieża ciśnień przy ul. 1 Maja w Raciborzu, zaproponowana do wpisu do rejestru przez pracowników WUOZ; wpisana do rej. zabytków 14 lipca 2021 r.,
- dwuwachlarzowa hala lokomotywowni wraz z dwiema obrotnicami, wieżą ciśnień i budynkami, zlokalizowana w Katowicach przy ul. Raciborskiej, propozycja stowarzyszeń i innych organizacji społecznych; obecnie trwa postępowanie o wpis do rejestru,
- budynek modernistycznej bramowej nastawni kolejowej „Bt” na stacji kolejowej w Bytomiu wraz z suwakowymi urządzeniami sterowania ruchem kolejowym, wniosek o wpis do rejestru od stowarzyszenia; wpisana do rejestru 20 lipca 2021 r., od decyzji wniesiono 3 odwołania, obecnie¹⁷ sprawa jest w trakcie rozpatrywania przez Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu,
- zespół zabudowy parowozowni przy ul. Trakcyjnej 4 w Bielsku-Białej, zaproponowany do wpisu przez Miejskiego Konserwatora Zabytków w Bielsku-Białej, WKZ nie stwierdził konieczności wpisywania zespołu do rejestru.

Jak wyjaśnił WKZ: po przeanalizowaniu propozycji Miejskiego Konserwatora Zabytków w Bielsku-Białej, a więc zasadności ewentualnego wszczęcia z urzędu postępowania administracyjnego w sprawie wpisu do rejestru zespołu zabudowy parowozowni w Bielsku-Białej – WKZ, korzystając z ustawowych uprawnień, nie wszczął takiego postępowania, uznając za wystarczającą ochronę poprzez ujęcie zespołu parowozowni w gminnej ewidencji zabytków¹⁸ miasta Bielsko-Biała. Fakt niewpisania obiektu do rejestru zabytków nie oznacza, że dany obiekt/zespół obiektów nie posiada żadnych wartości zabytkowych. Konieczność i zasadność ochrony zespołu parowozowni w Bielsku-Białej gminną ewidencją zabytków wyraźnie wskazano w piśmie do Miejskiego Konserwatora Zabytków w Bielsku-Białej.

(akta kontroli str. 7-12, 189-192)

¹⁷ 13 września 2021 r.

¹⁸ Zwana dalej: GEZ.

W okresie objętym kontrolą do WKZ wpłynęły dodatkowo dwa wnioski dotyczące zabytków techniki w postępowaniach o wpis do rejestru: w sprawie budynku dworca kolejowego w Dąbrowie Górniczej – Ząbkowicach i parowozowni (późniejszej lokomotywowni) w Katowicach.

Wszystkie powyższe wnioski – z wyjątkiem wieży ciśnień w Raciborzu – zostały złożone przez stowarzyszenia, towarzystwa lub fundacje. W jednym przypadku WKZ rozpatrzył wniosek pozytywnie i wpisał obiekt do rejestru, w dwóch przypadkach postępowania o wpis są w toku, a w trzech przypadkach wezwał wnioskodawcę do uzupełnienia wniosku i wobec nieuzupełnienia pozostawił wniosek bez rozpatrzenia.

We wszystkich powyższych postępowaniach wnioski zostały rozpatrzone przez WKZ prawidłowo i rzetelnie.

(akta kontroli str. 7-12, 77)

W okresie objętym kontrolą do WKZ nie wpłynęły żadne skargi dotyczące zabytków techniki w postępowaniach o wpis do rejestru.

(akta kontroli str. 7-12)

Przed Wojewódzkim Sądem Administracyjnym w Gliwicach¹⁹ toczyły się dwa postępowania dotyczące sporządzenia i włączenia karty ewidencji zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków nieruchomych województwa śląskiego²⁰.

W jednym przypadku WSA postanowił o odrzuceniu skargi wobec braku wskazania przez skarżącego czy przed złożeniem skargi zostało do właściwego organu skierowane wezwanie do usunięcia naruszenia prawa.

W drugim przypadku dotyczącym wpisania zabytku (most zsykowy „Wojciech”) do WEZ, właściciel wniósł skargę, którą WSA uznał za zasadną i stwierdził bezskuteczność zaskarżonej czynności WKZ. WSA stwierdził w wyroku, że WKZ naruszył art. 3 pkt 1 i 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami²¹ w związku z art. 22 ust. 2 tej ustawy poprzez jego zastosowanie i w konsekwencji uznanie, że most stanowi zabytek nieruchomy w rozumieniu ustawy i podlega wpisaniu do stosownej ewidencji w sytuacji, gdy organ ochrony zabytków w ramach prowadzonych czynności i w swoich pismach kierowanych do uczestników tej procedury nie wyjaśnił wszystkich okoliczności sprawy mających znaczenie dla zaliczenia przedmiotowego obiektu do zabytków. W szczególności nie wyjaśnił kwestii na ile wymiana kratownicy mostu w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku wpłynęła na jego wartość historyczną.

(akta kontroli str. 198-199)

WKZ wyjaśnił w tej sprawie: *W ocenie WKZ z treści karty ewidencyjnej (...) jednoznacznie wynikało z jakich powodów merytorycznych WKZ objął obiekt kartą, jako zabytek spełniający wymogi z ustawy o ochronie zabytków. (...) Stwierdzenie, czy nieruchomości stanowi świadectwo minionej epoki lub zdarzenia oraz czy jej zachowanie leży w interesie społecznym, a także czy posiada wartość historyczną, artystyczną lub naukową, przysługuje z mocy ustawy WKZ. (...) WKZ mimo dokonania wymiany kratownicy mostu w latach 70. XX w. uznał za zasadne ujęcie w WEZ karty ewidencyjnej dla obiektu, a więc uznał, że dokonana wymiana nie zdegradowała wartości historycznych i naukowych obiektu na tyle, by utracił on całkowicie wartość zabytkową. (...) WKZ ocenił, że (obiekt) posiada wartość*

¹⁹ Zwanym dalej: WSA.

²⁰ Zwanej dalej: WEZ.

²¹ Dz. U. z 2021 r. poz. 710.

historyczną i naukową oraz stanowi świadectwo minionej epoki, a więc spełnia definicję zabytku.

(akta kontroli str. 202-204)

1.1.5. WUOZ we współpracy z NID współtworzył cyfrowe repozytorium dokumentacji rejestru zabytków. W tym celu zawarł umowę z NID²² o udzielenie licencji na korzystanie z aplikacji NID ScanManager²³ i zobowiązał się do zasilania dostępnej za pomocą tej aplikacji bazy danych o dokumentację tworzoną w ramach bieżącej działalności WUOZ oraz o wytworzoną już dokumentację, której brak jest w bazie danych, a która znajduje się w zbiorach WUOZ.

Pracownicy WUOZ wprowadzali do bazy decyzje dotyczące wpisów do rejestru. Do dnia zakończenia kontroli aplikacja umożliwiała również przeglądanie już wprowadzonych wpisów do ewidencji zabytków, jednak nie miała technicznej możliwości wprowadzania nowych wpisów do ewidencji.

Jak wyjaśnił WKZ: *wszystkie nowe decyzje o wpisie do rejestru zabytków są na bieżąco przesyłane do aplikacji ScanManager. Znaleziono kilka braków decyzji starszych, które zostały uzupełnione.*

(akta kontroli str. 23-29, 72-75)

1.2 Prowadzenie wojewódzkiej ewidencji zabytków

Opis stanu
faktycznego

1.2.1. W wojewódzkiej ewidencji zabytków nieruchomości²⁴ figurowało wg stanu na:

- 31 grudnia 2017 r. – 4 619 zabytków, w tym 1 059 zabytków techniki²⁵,
- 31 grudnia 2018 r. – 4 632 zabytki, w tym 1 063 zabytki techniki²⁶,
- 31 grudnia 2019 r. – 4 735 zabytków, w tym 1 085 zabytków techniki²⁷,
- 31 grudnia 2020 r. – 4 746 zabytków, w tym 1 085 zabytków techniki²⁸,
- 30 czerwca 2021 r. – 4 755 zabytków, w tym 1 085 zabytków techniki²⁹.

(akta kontroli str. 7-12)

W wyniku badania kart ewidencji zabytków dotyczących 20 losowo wybranych zabytków techniki stwierdzono, że:

- 15 kart ewidencji zostało sporządzonych prawidłowo, zgodnie z § 9 i § 10 rozporządzenia w sprawie prowadzenia rejestru,
- pięć kart nie zostało sporządzonych prawidłowo, co zostało opisane w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*.

(akta kontroli str. 205-243)

W przypadku ośmiu z 20 kart objętych badaniem, *Stan zachowania zabytku* określono jako *zły* lub *podobnie*³⁰. WKZ w sprawach tych zabytków podejmował dalsze działania, w tym m.in. w sprawie Zespołu Elektrowni Bobrek – obecnie Elektrociepłownia „Szombierki” - *wydano decyzje o nałożeniu kar pieniężnych wobec dwukrotnego braku stawiennictwa przedstawiciela jednostki kontrolowanej na kontrolach, przy braku realizacji zaleceń pokontrolnych oraz - w kwietniu 2021 roku - nakaz przeprowadzenia prac zabezpieczających.*

(akta kontroli str. 247-249)

²² Umowa nr NID/L/55/20 z 7 października 2020 r.

²³ Aplikacja do wspomagania procesu skanowania dokumentacji, dostępna przez przeglądarkę internetową. Wspomaga proces skanowania i zarządzania skanowaną dokumentacją Rejestru i Ewidencji Zabytków. Aplikacja ta przechowuje i udostępnia zeskanowaną dokumentację rejestrową w postaci plików PDF/A, a dokumentację ewidencyjną w postaci plików PDF/A i multiTIF.

²⁴ Z wyłączeniem terenu powiatów podlegających nadzorowi Delegatur WUOZ w Bielsku-Białej i Częstochowie.

²⁵ z czego 119 zabytków techniki było wpisanych do rejestru.

²⁶ z czego 122 zabytki techniki były wpisane do rejestru.

²⁷ z czego 124 zabytki techniki były wpisane do rejestru.

²⁸ z czego 128 zabytków techniki było wpisanych do rejestru.

²⁹ z czego 129 zabytków techniki było wpisanych do rejestru.

³⁰ Numery 2707, 3140, 3202, 3226, 3357, 3578, 3786, 3822.

Dodatkowo 3 karty WEZ³¹ nie zostały zaktualizowane, mimo że w okresie objętym kontrolą WKZ przeprowadził w obiektach opisanych na tych kartach kontrole przestrzegania i stosowania przepisów lub ekspertyzy techniczne, które potwierdzały istotne zmiany *Stanu zachowania* tych obiektów, co zostało opisane w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*.

1.2.2. WKZ uzgadniał na wniosek gmin kwestię ujęcia w GEZ obiektów innych niż wpisane do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków. W okresie objętym kontrolą do WUOZ wpłynęło 171 wniosków w sprawach związanych z prowadzeniem GEZ, w tym dotyczących włączenia lub wykreślenia obiektów z GEZ.

W wyniku badania losowo wybranych 4 wniosków dotyczących zabytków techniki stwierdzono, że: wszystkie wnioski zostały rozpatrzone przez WKZ pozytywnie oraz w terminach wynikających z kpa.

(akta kontroli str. 331-332)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następujące nieprawidłowości:

1. W rejestrze zabytków nieruchomych księga A, 496 wpisów, spośród 840 (tj. 59%), nie zawierało pełnych danych dotyczących adresu zamieszkania lub adresu siedziby właściciela zabytku, to jest informacji wymaganych zgodnie z § 3 ust. 2 pkt 8 rozporządzenia w sprawie prowadzenia rejestru.

WKZ wyjaśnił w tej sprawie, że: *istotnie w rubryce „właściciel zabytku” w księdze rejestru zabytków nieruchomych („A”) woj. śląskiego w przypadku części wpisów brak jest pełnych danych właściciela bądź użytkownika zabytku, wpisanego do tegoż rejestru (braki adresów zamieszkania/siedziby). Jednakże należy wskazać, że uchybienie to jest w praktyce nieistotne i w żaden sposób nie wpływa na funkcjonowanie pracy urzędu i rejestru zabytków. Pełne dane wszystkich właścicieli i użytkowników danego zabytku figurują w decyzji wpisującej dany obiekt do rejestru zabytków (oryginały decyzji są przechowywane wieczyście przez tut. urząd).*

(akta kontroli str. 69, 72-75)

W trakcie trwania kontroli rejestr został uzupełniony o brakujące informacje, w związku z czym powyższa nieprawidłowość została usunięta.

(akta kontroli str. 76)

2. W dwóch zbadanych przypadkach skreślenia obiektu z rejestru (decyzja w sprawie kuźni dworskiej w Rudoltowicach³² oraz decyzja w sprawie szybu „Antoni” w Jaworznie³³) WKZ nie przesłał do właściwego organu samorządu terytorialnego potwierdzonej kopii decyzji o skreśleniu zabytku z rejestru zabytków, nie wypełniając obowiązku zawartego w §4 ust. 2 i 3 rozporządzenia w sprawie prowadzenia rejestru.

WKZ nie wyjaśnił przyczyn niewysłania kopii tych decyzji, zostały one przesłane do właściwych organów samorządu terytorialnego w trakcie trwania niniejszej kontroli³⁴, w związku z czym powyższa nieprawidłowość została usunięta.

(akta kontroli str. 13-18, 72-75, 189-192)

³¹ Numery 1597, 1932, 1938.

³² Decyzja nr DOZ-OAiK.650.1360.2018.UB Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 2 sierpnia 2019 r.

³³ Decyzja nr DOZ-OAiK.650.1259.2020.UB Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z 14 czerwca 2021 r.

³⁴ 29 września 2021 r.

3. Pięć spośród 20 kart WEZ objętych badaniem nie zostało przygotowanych w sposób prawidłowy (niezgodnie z §9 ust 1 pkt 10 i §10 ust. 1 pkt 6 i 11 rozporządzenia w sprawie prowadzenia rejestru):

- a. 2 karty³⁵ nie zawierały w polu *Formy ochrony* informacji o wpisie do rejestru zabytków, choć obiekty te były do rejestru wpisane.
- b. 3 karty³⁶ były kartami GEZ i nie zawierały wymaganych rubryk: *Współrzędne geograficzne*, *Adnotacje o inspekcjach*, *Informacje o zmianach*.

(akta kontroli str. 205-243)

Jak wyjaśnił WKZ: *Karty wojewódzkiej ewidencji zabytków nieruchomości województwa śląskiego o numerach 4249 i 4314 zostały włączone do tej ewidencji w dn. 10 lutego 2011 r. przez ówczesnego WKZ. Karta WEZ o numerze 4068 została włączona do tej ewidencji w dn. 2 stycznia 2012 r. przez ówczesnego WKZ. Obecny WKZ nie posiada informacji dlaczego ww. karty ewidencyjne wykonane na wzorze karty GEZ zostały włączone do WEZ (a więc na wzorze niezgodnym ze wzorem określonym w rozporządzeniu w sprawie prowadzenia rejestru).*

(akta kontroli str. 247-249)

W trakcie trwania kontroli w kartach 3489 i 3578 zostały uzupełnione informacje o wpisie do rejestru.

(akta kontroli str. 370)

4. Nie sporządzono nowych kart ewidencyjnych dotyczących trzech zabytków techniki, pomimo że w okresie objętym kontrolą WKZ potwierdził w ich przypadku istotne zmiany stanu ich zachowania. Obowiązek zastąpienia niezgodnych ze stanem faktycznym lub prawnym danych zawartych w karcie ewidencyjnej zabytku włączonej do wojewódzkiej ewidencji zabytków odpowiednimi danymi zgodnymi ze stanem faktycznym lub prawnym wynikał z § 14a ust. 1 rozporządzenia w sprawie prowadzenia rejestru. Dotyczyło to obiektów:

- Dworzec kolejki wąskotorowej w Nieborowicach, w karcie WEZ³⁷ opisano *Stan zachowania: stan techniczny dość dobry, zawilgocenie przyziemia od pn.-wsch. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie: osuszenie fundamentów oraz zachowanie wyposażenia pomieszczeń stacyjnych.*

W trakcie kontroli w 2021 r.³⁸ stwierdzono *pęknięcia w nadprożu otworu elewacji, znaczną destrukcję komina, duże zniszczenia w strefie dachu oraz znaczne zużycie techniczne praktycznie wszystkich elementów wyposażenia technicznego. (...) Aparat kluczowy typu P46, ława dźwigowa nastawcza i semafor są zdekompletowane. Na terenie nieruchomości znajduje się relikw budynku dawnego magazynu – praktycznie całkowicie zawalony.*

- Dworzec kolejki wąskotorowej w Gliwicach, w karcie WEZ³⁹ opisano *Stan zachowania: stan techniczny dość dobry. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie: obecna forma użytkowania właściwa.*

³⁵ Numery 3489 i 3578.

³⁶ Numery 4068, 4249 i 4314.

³⁷ Numer 1938 z 1991 r.

³⁸ Protokół z 29 czerwca 2021 r.

³⁹ Numer 1932 z 1991 r.

W ekspertyzie z 2020 r.⁴⁰ stwierdzono, że stan techniczny przedmiotowego budynku jest bardzo zły. Obiekt wykazuje liczne uszkodzenia i uratować go może tylko kompleksowy remont lub rozbiórka i odtworzenie. Przyczyną stwierdzonych uszkodzeń jest naturalne zużycie materiałów, którego proces został gwałtownie przyspieszony brakiem prowadzenia doraźnych remontów oraz przerwą w użytkowaniu obiektu. Obiekt nie jest w pełni oryginalny, przebudowano go co najmniej dwa razy. Autor ekspertyzy zaleca rozważyć wykreślenie obiektu z rejestru zabytków.

- Budynek starej kotłowni w Częstochowie przy ul. Mirowskiej, w karcie WEZ⁴¹ opisano Stan zachowania: stosunkowo dobry, elewacje ceglane pomalowane częściowo czerwoną farbą, miejscami poprzecieraną, zabrudzone, niektóre przeszklenia okien uszkodzone. W karcie nie wskazano Najpilniejszych postulatów konserwatorskich.

W ekspertyzie z 2020 r.⁴² stwierdzono, że w wyniku prac rozbiórkowych wystąpiło uszkodzenie objętego ochroną konserwatorską budynku starej kotłowni, w tym dachu i górnej partii ścian w okolicy południowego narożnika. Stan techniczny konstrukcji dachu i ścian w obszarze uszkodzeń jest zły i awaryjny. Przyczyną powstania uszkodzeń było przede wszystkim zastosowanie niewłaściwej technologii rozbiórki oraz błąd operatora sprzętu wyburzającego lub świadome działanie. Zakres prac jest znaczny i wymaga zdaniem autora opracowania stosownego projektu budowlanego odtworzenia budynku starej kotłowni.

(akta kontroli str. 252-309, 333-334, 360-363)

Jak wyjaśnił WKZ: Nowe karty lub aktualizację już posiadanych kart tuż. urząd wykonuje poprzez zlecenie sporządzenia takich kart podmiotom zewnętrznym, w miarę możliwości, w ramach posiadanych środków finansowych. (...) Z ww. przepisu [§ 14a ust. 1] nie wynika obowiązek wpisywania na karcie adnotacji o wszystkich przeprowadzonych oględzinach, kontrolach, wykonanych ekspertyzach, opiniach lub innych rodzajach dokumentacji, dotyczących danego obiektu.

(akta kontroli str. 251a)

NIK nie podziela ww. wyjaśnień. W ocenie NIK, ujawnione w wyniku kontroli, przeprowadzonych przez WKZ, zmiany stanu zachowania tych zabytków uzasadniają w pełni konieczność opracowania nowych kart ewidencyjnych i przedstawienia w nich danych zgodnych ze stanem faktycznym.

OCENA CZĄSTKOWA

WKZ prowadził rejestr zabytków nieruchomych w sposób rzetelny i zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i rozporządzenia w sprawie prowadzenia rejestru. W okresie objętym kontrolą nie przesłał w dwóch zbadanych przypadkach do właściwego organu samorządu terytorialnego potwierdzonych kopii decyzji o skreśleniu zabytku z rejestru, ponadto w rejestrze brakowało części informacji wymaganych przepisami, jednak nieprawidłowości te zostały usunięte w trakcie trwania kontroli.

WKZ w sposób prawidłowy rozpatrywał wnioski o wpis zabytków techniki do rejestru oraz dokonywał czynności wpisania do i usunięcia z rejestru.

⁴⁰ Ekspertyza techniczna dotycząca stanu zachowania przekazana WUOZ 30 października 2020 r.

⁴¹ Numer 1597 z 2015 r.

⁴² Ekspertyza techniczna dotycząca stanu zachowania przekazana WUOZ 30 października 2020 r.

WKZ od 2018 r. w sposób systematyczny przenosił wpisy z rejestrów byłych województw bielskiego, częstochowskiego i katowickiego do rejestru województwa śląskiego.

WKZ w sposób prawidłowy podejmował działania mające na celu ustalenie jakie kolejne zabytki techniki znajdujące się na terenie województwa kwalifikowały się do objęcia wpisem do rejestru.

W kartach WEZ objętych badaniem wykryto nieprawidłowości dotyczące wzorów kart, niepełnych informacji oraz braku aktualizacji ich zawartości. W trakcie kontroli częściowo uzupełniono te braki.

OBSZAR

2. Sprawowanie nadzoru konserwatorskiego i kontroli w zakresie przestrzegania i stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Opis stanu faktycznego

2.1. W latach 2018-2021 do WKZ wpłynęły 422 wnioski od właścicieli lub posiadaczy zabytków techniki ujętych w WEZ dotyczących ich zamierzeń inwestycyjnych w stosunku do tych zabytków.

W wyniku badania losowo wybranych 22 wniosków, stwierdzono że WKZ: w 11 sprawach wydał pozwolenia na prowadzenie prac i w dwóch sprawach wydał zalecenia lub wytyczne dotyczące planowanych prac, każdorazowo określając sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, zgodnie z art. 27 ustawy o ochronie zabytków. Ponadto, w dwóch sprawach sformułował opinię dotyczącą planowanych prac, w trzech sprawach odmówił wydania zaleceń, ponieważ obiekt ujęty we wniosku nie podlegał opiece konserwatorskiej, w jednej sprawie przedłużył wcześniejsze pozwolenie na prowadzenie prac, w jednej sprawie zmienił pozwolenie w zakresie zmiany projektu, w jednej sprawie uzgodnił zamierzenie inwestycyjne i w jednej sprawie poinformował o braku wymaganych dokumentów.

(akta kontroli str. 350-354)

2.2. WKZ w okresie objętym kontrolą zlecił przeprowadzenie badań i ekspertyz czterech zabytków techniki na podstawie artykułu 29 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków:

1. Ekspertyza techniczna i konserwatorska dotycząca aktualnego stanu zachowania konstrukcji dawnej walcowni w Sławkowie, obiekt wpisany do rejestru zabytków⁴³.

W ekspertyzie technicznej, której wyniki przekazano WKZ 26 sierpnia 2019 r. stwierdzono, że *stan zachowania konstrukcji budynku walcowni jest zły, a więźby dachowej bardzo zły, lokalnie awaryjny. Pomimo licznych wcześniejszych przeróbek, zachowała się w czytelny sposób oryginalna konstrukcja obiektu i jego forma architektoniczna (...). Wskazane jest przeprowadzenie badań archeologicznych w obszarze przebiegu dawnego kanału (...). Należy niezwłocznie podstemplować złamane belki dźwigarowe (...), zabezpieczyć połącze dachu przed przeciekami (...), przystąpić do opracowania dokumentacji budowlano-konserwatorskiej renowacji obiektu z przystosowaniem do nowego przeznaczenia.*

29 sierpnia 2019 r. WKZ wydał i przesłał do właściciela obiektu, Gminy Miasta Sławków, zalecenia: *zabezpieczenie połącze dachu przed czynnikami atmosferycznymi przez ułożenie warstwy ochronnej papy lub plandeki budowlanej (...), podstemplowanie złamanych belek dźwigarowych (...),*

⁴³ Nr rejestru A/1251/81.

(...) usunięcie zawilgoconego pokrycia stropu z płyt wiórowo-cementowych, usunięcie z poddasza butelek, pojemników na butelki oraz innych przedmiotów stanowiących dodatkowe obciążenie stropu, jednocześnie informując gminę, że na realizację wymienionych prac konieczne jest uzyskanie pozwolenia konserwatorskiego.

Właściciel obiektu nie wystąpił o pozwolenie na prace.

2. Ocena stanu technicznego trzech budynków w zespole Fabryki Zapalek w Częstochowie, obiekt wpisany do rejestru zabytków.

W ekspertyzie technicznej przekazanej WKZ 29 sierpnia 2018 r. stwierdzono, że poszczególne elementy konstrukcyjne takie jak pokrycie dachowe, świetliki dachowe, obróbki blacharskie, rynny oraz rury spustowe i elewacja budynku znajdują się w stanie krytycznym i wymagają natychmiastowej naprawy i remontu.

WKZ wydał dwa pozwolenia na prace oraz udzielił dwóch dotacji celowych na remont pokryć dachowych, co opisano w punkcie 3.2 *Opisu ustalonego stanu faktycznego*. Prace zostały przeprowadzone i odebrane przez WKZ.

3. Ekspertyza techniczna dotycząca stanu zachowania dworca kolejki wąskotorowej w Gliwicach, obiekt wpisany do rejestru zabytków.

W ekspertyzie technicznej przekazanej WKZ 30 października 2020 r. stwierdzono, że stan techniczny przedmiotowego budynku jest bardzo zły. Obiekt wykazuje liczne uszkodzenia i uratować go może tylko kompleksowy remont lub rozbiórka i odtworzenie. Przyczyną stwierdzonych uszkodzeń jest naturalne zużycie materiałów, którego proces został gwałtownie przyspieszony brakiem prowadzenia doraźnych remontów oraz przerwą w użytkowaniu obiektu. Obiekt nie jest w pełni oryginalny, przebudowano go co najmniej dwa razy. Autor ekspertyzy zaleca rozważyć wykreślenie obiektu z rejestru zabytków.

Właściciel jest na etapie poszukiwań źródeł finansowania II etapu prac, tj. sporządzenia dokumentacji projektowej remontu obiektu.

4. Ekspertyza techniczna dotycząca stanu zachowania budynku starej kotłowni w Częstochowie, obiekt niewpisany do rejestru zabytków.

W ekspertyzie technicznej przekazanej WKZ 30 października 2020 r. stwierdzono, że w wyniku prac rozbiórkowych (prowadzonych na podstawie wydanych decyzji⁴⁴) wystąpiło uszkodzenie objętego ochroną konserwatorską budynku starej kotłowni (...). Przyczyną powstania uszkodzeń było przede wszystkim zastosowanie niewłaściwej technologii rozbiórki oraz błąd operatora sprzętu wyburzającego lub świadome działanie. Zakres prac ew. naprawy uszkodzeń jest znaczny i wymaga opracowania stosownego projektu budowlanego odtworzenia budynku starej kotłowni.

Obecnie trwa postępowanie w Prokuraturze Okręgowej w Częstochowie.

(akta kontroli str. 32-34, 195-196, 333-334)

2.3. W okresie objętym kontrolą WKZ przeprowadził łącznie 195 kontroli przestrzegania i stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków (w tym 17 zabytków techniki), z tego w poszczególnych latach: w 2018 r. 56 kontroli (w tym sześć kontroli zabytków techniki), w 2019 r. 84 kontrole (w tym pięć kontroli

⁴⁴ Nr PINB 180/2019 i 149/2020.

zabytków techniki), w 2020 r. 25 kontroli (w tym dwie kontrole zabytków techniki), w 2021 r. 30 kontroli⁴⁵, w tym cztery kontrole zabytków techniki).

(akta kontroli str. 32-34, 38-53, 195-196, 340, 360-363)

W wyniku badania wybranych losowo 10 spośród 17 kontroli zabytków techniki stwierdzono, że:

- we wszystkich zbadanych przypadkach WKZ przeprowadzał kontrole przestrzegania i stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków, przygotowywał zalecenia pokontrolne oraz monitorował ich realizację lub jej brak, nakazując informowanie o wykonanych pracach, jak i zlecając oględziny i kontrole sprawdzające, zgodnie z art. 38, 39 i 40 ustawy o ochronie zabytków,
- w przypadku braku realizacji zaleceń pokontrolnych WKZ wszczynał postępowanie o nałożenie kary administracyjnej, bądź postępowanie w sprawie wystąpienia zagrożenia zniszczeniem lub istotnym uszkodzeniem obiektu, zgodnie z art. 43, 49, 107c i 107e ustawy o ochronie zabytków.

(akta kontroli str. 355-363)

2.4. W okresie objętym kontrolą WKZ wydał właścicielom lub posiadaczom – na podstawie ustawy o ochronie zabytków – łącznie osiem decyzji, w odniesieniu do zabytków techniki objętych ww. kontrolami:

- decyzję⁴⁶ nakazującą wykonanie prac zabezpieczających w Elektrociepłowni „Szombierki” w Bytomiu (art. 49 ust. 1 ustawy),
- decyzję⁴⁷ o odstąpieniu od nałożenia obowiązków, o których mowa w art. 49 ust. 1 ustawy, w sprawie wieży ciśnień w Gliwicach (zostało wydane pozwolenie na prace),
- decyzję⁴⁸ wstrzymującą wykonywanie bez pozwolenia robót budowlanych przy dworcu kolei wąskotorowej w Nędzy (art. 43 ust. 1 ustawy),
- decyzję⁴⁹ nakładającą obowiązek uzyskania pozwolenia na prowadzenie prac budowlanych przy stacji kolei wąskotorowej w Nędzy (art. 44 ust. 1 ustawy),
- decyzję⁵⁰ o nałożeniu kary pieniężnej za uniemożliwienie dostępu do zabytku – zespołu zabudowań Elektrociepłowni Szombierki w Bytomiu (art. 107c ust. 1 ustawy),
- trzy decyzje⁵¹ o nałożeniu kary pieniężnej za niewykonanie zaleceń pokontrolnych – dotyczące: zespołu zabudowań Elektrociepłowni Szombierki w Bytomiu, szybu Krystyna w Bytomiu oraz budynku dawnej portierni nr 1 w Katowicach – Szopienicach (art. 107 e ust. 1 ustawy).

(akta kontroli str. 32-34, 195-196, 366-368)

2.5. W okresie objętym kontrolą WKZ i delegatury terenowe złożyły sześć zawiadomień do prokuratury w następujących sprawach:

- uniemożliwienia dostępu i przeprowadzenia kontroli gródka średniowiecznego w Gorzyczkach⁵²,

⁴⁵ Do 7 października.

⁴⁶ Nr K/338/2021 (K-PT.5143.1.2021.AS) z 14 kwietnia 2021 r.

⁴⁷ Nr K/372/2021 (K-RD.5143.1.2021.RW) z 22 kwietnia 2021 r.

⁴⁸ Nr K/886/2021 (K-PT.5143.2.2021.MZ) z 24 sierpnia 2021 r.

⁴⁹ Nr K/928/2021 (K-PT.5143.2.2021.MZ) z 2 września 2021 r.

⁵⁰ K-PR.3151.22.2020.BGM z 17 lutego 2021 r.

⁵¹ Nr: K-PR.3151.23.2020.BGM z 17 lutego 2021 r., K-PR.3151.28.2019.MB z 16 grudnia 2019 r., K-PR.3151.26.2019 MB z 28 listopada 2019 r.

⁵² Sprawa K-AR.5180.2.2018.

- uniemożliwienia dostępu i niezabezpieczenia zabytku (kamienicy w Koziegłowach⁵³) w należyty sposób przed jego uszkodzeniem i zniszczeniem,
- uniemożliwienia dostępu i niezabezpieczenie zabytku (dworu z parkiem w Rudnikach⁵⁴) w należyty sposób przed jego uszkodzeniem i zniszczeniem, niewykonania nakazu zabezpieczenia zabytku,
- niewykonania zaleceń pokontrolnych, uniemożliwienia dostępu i niezabezpieczenia zabytku (parku dworskiego w Białej Wielkiej⁵⁵) w należyty sposób przed jego uszkodzeniem i zniszczeniem,
- samowolnego rozebrania budynku starej kotłowni w Zespole Ciepłowni Zawodzie w Częstochowie⁵⁶,
- doprowadzenia dotującego do niekorzystnego rozporządzenia mieniem i przekazania dotacji w kwocie 50 tys. zł na rzecz spółki Częstochowskie Zakłady Przemysłu Zapalczanego⁵⁷ (poprzez złożenie dwóch faktur o tych samych numerach opiewających na różne kwoty do rozliczenia dotacji).

(akta kontroli str. 30-31, 89-90)

Do dnia zakończenia niniejszej kontroli w jednej z tych spraw (ostatniej) we wrześniu 2021 r. śledztwo zostało umorzone wobec braku znamion czynu zabronionego. W pozostałych przypadkach WKZ nie posiadał informacji o dalszych działaniach podjętych w sprawie złożonych zawiadomień.

(akta kontroli str. 189-192, 195-196)

2.6. W okresie objętym kontrolą WKZ zaopiniował łącznie 56 gminnych programów opieki nad zabytkami, z tego: 11 programów w 2018 r., 18 programów w 2019 r., 11 programów w 2020 r. i 16 programów w 2021 r.

(akta kontroli str. 32-34)

Wszystkie wyżej wymienione programy zostały zaopiniowane pozytywnie i bez uwag, z wyjątkiem programu dla miasta Czeladź, który WKZ zaopiniował pozytywnie pod warunkiem wprowadzenia uwag dotyczących obiektów zieleni i cmentarza.

WKZ zaopiniował również pozytywnie i bez uwag *Wojewódzki program opieki nad zabytkami na lata 2018-2021*, przedłożony w marcu 2018 r. przez Regionalny Instytut Kultury w Katowicach.

(akta kontroli str. 313-324)

2.7. W okresie objętym kontrolą WKZ, na podstawie art. 20 ustawy o ochronie zabytków, uzgadniał projekty i zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego⁵⁸ (łącznie 992 sprawy w WUOZ i delegaturach terenowych, z tego: w 2018 r. 278, w 2019 r. 278, w 2020 r. 244 i w 2021 r.⁵⁹ 192).

(akta kontroli str. 32-34)

W wyniku badania 10 losowo wybranych spraw dotyczących uzgadniania projektów zmian mpzp stwierdzono, że WKZ w sposób rzetelny dokonywał uzgodnień mpzp. W szczególności:

- w dwóch sprawach postanowił o uzgodnieniu projektu (bez uwag) uznając, że odpowiednio: zapewnia on prawidłową opiekę konserwatorską, poprzez odpowiednie zapisy w planie lub obszar objęty projektem był poza zainteresowaniem konserwatorskim,

⁵³ Sprawa K-PR.0551.2.2019, zawiadomienie po nieudanej próbie przeprowadzenia kontroli.

⁵⁴ Sprawa K-PR.0551.5.2019.

⁵⁵ Sprawa K-PR.0551.6.2020.

⁵⁶ Sprawa K-PR.0551.3.2021.

⁵⁷ Sprawa K-PR.0551.4.2021.

⁵⁸ Zwane dalej: mpzp.

⁵⁹ Do 16 września.

- w jednej sprawie postanowił o uzgodnieniu projektu poprzez niezajęcie stanowiska w wyznaczonym terminie,
- w sześciu przypadkach wniósł uwagi do planu i postanowił o uzgodnieniu projektu pod warunkiem ich uwzględnienia,
- w jednym przypadku nie uzgodnił przedstawionego projektu, ponieważ nie uwzględniał on w sposób dostateczny stanu ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.

(akta kontroli str. 341-343)

Jak wyjaśniła Zastępca WKZ: gmina ma obowiązek uwzględnić wnioski przekazane przez WKZ na etapie zawiadomienia o przystąpieniu do sporządzania planu. W przypadku ich pominięcia, WKZ odmawia uzgodnienia mpzp. Podobnie w przypadku powtórnego uzgodnienia mpzp – jeśli wydane było postanowienie nieuzgadniające, albo uzgadniające z warunkami, w nowej wersji planu gmina musi uwzględnić uwagi WKZ.

(akta kontroli str. 344-349)

2.8. W okresie objętym kontrolą pracownicy WUOZ uczestniczyli w 10 szkoleniach specjalistycznych dotyczących ochrony zabytków przyrody, zabytków archeologicznych, robót budowlanych przy zabytkach i najlepszych praktyk oraz nowych mediów w zakresie ochrony zabytków. W szkoleniach specjalistycznych wzięło udział 19 pracowników.

(akta kontroli str. 32-37)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

OCENA CZĄSTKOWA

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie działalność kontrolowanej jednostki w badanym zakresie.

OBSZAR

3. Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami techniki

Opis stanu
faktycznego

3.1. WKZ w okresie objętym kontrolą przyznawał dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków w formie dofinansowania:

- prac planowanych do wykonania w roku złożenia wniosku⁶⁰,
- prac, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji⁶¹.

Dotacje i refundacje przyznawano w oparciu o dziewięć zarządzeń wewnętrznych obowiązujących w poszczególnych latach objętych kontrolą. Zarządzenia regulowały m.in. zasady oceny wniosków, zawierania umów i rozliczania udzielonych dotacji. Poszczególne kryteria oceny i wyboru dotowanych projektów zostały jednoznacznie i precyzyjnie określone.

(akta kontroli str. 80-82, 83-84)

W okresie objętym kontrolą do WKZ wpłynęło 539 wniosków o dotacje (w tym 13 dotyczyło zabytków technik) i 116 wniosków o refundacje (żaden nie dotyczył zabytku techniki).

(akta kontroli str. 80-82)

⁶⁰ Zwane dalej: dotacjami

⁶¹ Zwane dalej: refundacjami

W wyniku badania wszystkich 13 wniosków dotyczących udzielenia dotacji na prace przy zabytkach techniki, stwierdzono, że:

- wszystkie zostały terminowo i prawidłowo rozpatrzone przez WKZ, zgodnie z §6-8 rozporządzenia w sprawie dotacji oraz przyjętymi wewnętrznymi zasadami udzielania dotacji,
- w przypadku gdy wnioski zawierały braki formalne, WKZ każdorazowo wzywał wnioskodawcę do uzupełnienia wniosku,
- dwa wnioski zostały zakwalifikowane do II etapu weryfikacji i rozpatrzone pozytywnie, zawierały wszystkie wymagane elementy zgodnie z § 6 ust. 1 rozporządzenia w sprawie dotacji,
- dziewięć wniosków zostało odrzuconych, na podstawie przepisów wewnętrznych, z powodu braku środków finansowych (w okresie objętym kontrolą planowany budżet WUOZ w zakresie dotacji wynosił od 8,15% do 10,04% sumy wnioskowanych kwot); wnioski te otrzymały ocenę końcową niższą niż wnioski, które zostały zakwalifikowane do II etapu weryfikacji,
- dwa wnioski pozostały bez rozpoznania z powodu braku wymaganych dokumentów i nieuzupełnienia ich w terminie (WKZ każdorazowo poinformował wnioskodawców o powodach negatywnego rozpatrzenia złożonych wniosków).

(akta kontroli str. 85-88)

3.2. W okresie objętym kontrolą WKZ zawarł umowy o udzielenie dofinansowania:

- w 2018 r. – 43 umowy na łączną kwotę 3 071 tys. zł, żadna umowa nie dotyczyła zabytku techniki,
- w 2019 r. – 53 umowy na łączną kwotę 2 624 tys. zł, w tym jedna umowa na kwotę 39 tys. zł dotyczyła zabytku techniki,
- w 2020 r. – 48 umów na łączną kwotę 2 807 tys. zł, w tym jedna umowa na kwotę 50 tys. zł dotyczyła zabytku techniki,
- w 2021 r. (do 30 czerwca) – 12 umów na kwotę 656 tys. zł, żadna umowa nie dotyczyła zabytku techniki.

(akta kontroli str. 80-82)

WKZ udzielił w okresie objętym kontrolą dwóch dotacji dotyczących zabytków techniki w łącznej kwocie 89,1 tys. zł (w obu przypadkach dla Częstochowskich Zakładów Przemysłu Zapalczanego S.A.), z tego:

- 1) w 2019 r. dotacja w wysokości 50,0 tys. zł⁶² (kwota dotacji na podstawie kosztorysu powykonawczego wyniosła 39,1 tys. zł), przeznaczona na wykonanie zabezpieczeń pokryć dachowych,
- 2) w 2020 r. w wysokości 50,0 tys. zł⁶³ przeznaczona na wykonanie zabezpieczenia pokryć dachowych oraz koryta pomiędzy połaciami dachowymi. W związku z udzieloną dotacją WKZ złożył zawiadomienie do Prokuratury Okręgowej w Częstochowie, śledztwo zostało umorzone, co zostało szerzej opisane w punkcie 2.5.

(akta kontroli str. 89-90)

3.3. W obu powyższych przypadkach umowy zawierały wszystkie wymagane elementy, a WKZ wymagał przekazania oraz otrzymał: uwierzytelnione kopie faktur, kosztorysy powykonawcze za przeprowadzone prace wraz z ich obmiarem, podpisanym przez wykonawcę prac oraz powykonawczą dokumentację fotograficzną zabytku, zapisaną na informatycznym nośniku danych wraz

⁶² Dotacja K-NR-5124145-2019-M8, umowa nr 122/2019 z 27 listopada 2019 r.

⁶³ Dotacja K-NR-5124-81-2020-M8, umowa nr 96/2020 z 21 października 2020 r.

z zezwoleniem na nieodpłatne korzystanie przez WUOZ. Przekazywanie środków na wskazany rachunek bankowy wnioskodawcy odbywało się w terminach zapewniających finansowanie zobowiązań wynikających z przeprowadzania tych prac.

(akta kontroli str. 89-90)

3.4. W okresie objętym kontrolą WKZ przeprowadził dwie kontrole u beneficjentów dotacji przeznaczonych na zadania związane z zabytkami techniki, wymienionych w punkcie 3.2, zgodnie z trybem określonym w umowach o dotacje. Podczas kontroli przeprowadzono oględziny i sporządzono protokół, określający zakres wykonanych prac oraz potwierdzający ich zakończenie i odbiór.

(akta kontroli str. 80-81, 89-90)

3.5. WKZ prowadził wykaz udzielonych dotacji w formie zestawienia w pliku elektronicznym, który był również udostępniony na stronie internetowej WUOZ.

WKZ poinformował Ministra KiDN oraz Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego i Urząd Miasta Częstochowa o udzielonych dotacjach.

(akta kontroli str. 91-103)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

OCENA CZĄSTKOWA

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie działalność WKZ w zakresie finansowania ochrony i opieki nad zabytkami.

OBSZAR

4. Sprawowanie nadzoru w zakresie realizacji przez gminy zadań objętych Porozumieniem z Wojewodą Śląskim

Opis stanu
faktycznego

4.1. W okresie objętym kontrolą obowiązywało 17 porozumień w sprawie powierzenia przez Wojewodę Śląskiego prowadzenia niektórych zadań z zakresu ochrony zabytków sprawowanej przez WKZ. Wojewoda zawarł porozumienia w tej sprawie z: powiatem będzińskim, gminą Bielsko-Biała, gminą Bytom, gminą Chorzów, gminą Czeladź, gminą Gliwice, gminą Piekary, gminą Pszczyna, gminą Racibórz, gminą Ruda Śląska, gminą Rybnik, gminą Siemianowice Śląskie, gminą Świętochłowice, powiatem tarnogórskim, gminą Tychy, gminą Zabrze i gminą Żory.

(akta kontroli str. 80-82, 104-105)

We wszystkich przypadkach z inicjatywą zawarcia porozumienia występowały jednostki samorządu terytorialnego. WKZ uzasadnił wnioski do Wojewody o zawarcie porozumień następująco: *w każdym z przypadków (...) przekazanie zadań JST pozwalało na przyspieszenie załatwiania spraw objętych porozumieniem, w większości przypadków spraw dotyczących zabytków o mniejszej wartości. Nadto należy podkreślić, że w większości przypadków obowiązujące porozumienia są kontynuacją porozumień zawartych jeszcze w latach 90. XX wieku. W przypadku niekontynuowania porozumień zadania nimi objęte musiałyby być realizowane przez WKZ, co przy jednoczesnym braku zasobów ludzkich i środków finansowych, w praktyce doprowadziłoby do znacznej przewlekłości, a nawet paraliżu urzędu.*

(akta kontroli str. 202-204)

Zawarte porozumienia w większości regulowały przekazanie kompetencji WKZ do:

- uzgadniania pozwoleń na budowę i rozbiórkę w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w GEZ (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane⁶⁴),

⁶⁴ Dz.U. z 2020 poz. 1333, ze zm. dalej zwane Prawem budowlanym.

- uzgadniania decyzji nakazujących właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę obiektu i uporządkowanie terenu oraz określających terminy przystąpienia do tych robót i ich zakończenia w stosunku do nie użytkowanych lub niewykończonych obiektów nie nadających się do remontu, odbudowy lub wykończenia, niewpisanych do rejestru, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie postanowień miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (art. 67 ust. 3 ustawy Prawo budowlane),
- uzgadniania projektów decyzji o warunkach zabudowy i decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego w odniesieniu do obszarów i obiektów ujętych w GEZ oraz zabytków techniki,
- przedstawiania w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich określających sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian (art. 27 ustawy o ochronie zabytków),
- prowadzenia badań zabytków lub przedmiotów posiadających cechy zabytków z wyjątkiem zabytków wpisanych do rejestru (art. 29 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków).

W treści niektórych porozumień⁶⁵ przekazano samorządom również kompetencje związane ze szczegółowymi zadaniami⁶⁶ wyłącznie w odniesieniu do wskazanych obiektów zabytkowych, np. układu urbanistycznego miasta Bytomia, zespołu osiedla robotniczego w Rudzie Śląskiej lub układu urbanistycznego miasta Tarnowskie Góry.

We wszystkich zawartych porozumieniach uwzględniono prawo do kontroli przez WKZ realizacji przez samorządy poszczególnych zadań oraz obowiązek informowania WKZ o wszelkich okolicznościach oraz działaniach mających wpływ na obiekty i tereny objęte ochroną konserwatorską na terenie właściwej gminy lub powiatu.

W porozumieniach zawartych z sześcioma gminami lub powiatami⁶⁷ przekazano kompetencje związane z uzgadnianiem projektów decyzji oraz przedstawianiem zaleceń dotyczących obiektów zabytkowych z wyłączeniem obiektów stanowiących wyłączną własność, a także współwłasność właściwej gminy, powiatu lub Skarbu Państwa.

W przypadku pozostałych 11 porozumień nie uwzględniono analogicznych zapisów.

(akta kontroli str. 80-82, 104-186)

NIK zwraca uwagę, że brak ww. wyłączenia obiektów stanowiących wyłączną własność, a także współwłasność właściwej gminy lub powiatu może prowadzić do konfliktu interesów pomiędzy doraźnymi potrzebami gminy/powiatu, a prowadzeniem racjonalnych działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami na jej/jego terenie.

Jak wyjaśnił WKZ: *do tej pory WKZ nie stwierdził przypadków, gdzie na skutek istnienia potencjalnego konfliktu interesów doszło do uszkodzenia lub zniszczenia zabytku.*

(akta kontroli str. 202-204)

4.2. W okresie objętym kontrolą WKZ egzekwował od gmin składanie okresowych sprawozdań z ich działalności w zakresie realizacji ww. porozumień (w latach 2018-2020 do WKZ złożono łącznie 49 sprawozdań od wszystkich gmin objętych

⁶⁵ Zawarte z gminą Bytom, gminą Chorzów, gminą Ruda Śląska i Powiatem Tarnogóskim.

⁶⁶ Dotyczącymi np.: udzielania pozwoleń na prowadzenie robót budowlanych (z wyłączeniem prac rozbiórkowych), udzielaniem pozwoleń oraz wydawaniem decyzji na umieszczanie na zabytku urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów, wydawaniem decyzji o wstrzymywaniu prac budowlanych wykonywanych bez pozwolenia.

⁶⁷ Zawarte z powiatem będzińskim, gminą Bielsko-Biała, gminą Chorzów, gminą Pszczyna, powiatem tarnogóskim i gminą Żory.

porozumieniami). Do dnia 31 sierpnia 2021 r. (termin składania sprawozdań za 2020 r.) WKZ otrzymał sprawozdania od wszystkich gmin z wyjątkiem Gminy Czeladź (monit o uzupełnienie wysłano 21 września 2021 r.)

(akta kontroli str. 189-192, 338-339)

W latach 2018-2021 WKZ przeprowadził jedną kontrolę realizacji przez samorządy zadań objętych porozumieniami. Była to kontrola przeprowadzona w Gminie Ruda Śląska w zakresie wydania pozwolenia na rozbiórkę i remont schronów bojowych, znajdujących się w Rudzie Śląskiej – Kochłowicach.

(akta kontroli str. 189-192)

Jak wyjaśnił WKZ: w latach 2018-2021 WKZ nie stwierdził potrzeby skontrolowania działalności samorządowych konserwatorów zabytków, poza kontrolą inwestycji dot. schronów w Rudzie Śląskiej–Radoszowach. Pisma samorządowych konserwatorów zabytków, które WKZ otrzymuje do wiadomości, są na bieżąco analizowane i w razie potrzeby podejmowane są odpowiednie działania. Praca samorządowych konserwatorów zabytków jest także kontrolowana w czasie wspólnie przeprowadzanych narad, oględzin, komisji konserwatorskich i odbiorów prac. Ponadto WKZ spotyka się i prowadzi konsultacje z samorządowymi konserwatorami zabytków w trakcie szkoleń, konferencji czy zjazdów, a także jest w stałym kontakcie telefonicznym i mailowym z samorządowymi konserwatorami zabytków.

(akta kontroli str. 366-368)

W okresie objętym kontrolą WKZ otrzymał do wiadomości osiem decyzji wydanych przez miejskich konserwatorów dotyczących zabytków techniki.

(akta kontroli str. 189-192)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki, w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

OCENA CZĄSTKOWA

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie działania WKZ w zakresie sprawowania nadzoru nad realizacją przez gminy zadań objętych porozumieniem z Wojewodą Śląskim.

IV. Wnioski

W związku ze stwierdzonymi nieprawidłowościami, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy o NIK, przedstawia następujące wnioski:

Wnioski

1. Sporządzenie prawidłowych kart ewidencyjnych dla trzech zabytków techniki: wiadukt w Knurowie (karta nr 4068), zespół Szybu Wentylacyjnego III w Rydułtowach (dawny „Szyb Dicke”, nr 4249), dworzec PKP w Rydułtowach (nr 4314).
2. Podjęcie działań w celu opracowania trzech nowych kart ewidencyjnych dla zabytków techniki: dworzec kolejki wąskotorowej w Nieborowicach (nr 1938), dworzec kolejki wąskotorowej w Gliwicach (nr 1932), budynek starej kotłowni w Częstochowie przy ul. Mirowskiej (nr 1597) i przedstawienia w nich danych zgodnych ze stanem faktycznym.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK, kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Katowicach. Prawo zgłaszania zastrzeżeń, zgodnie z art. 61b ust. 2 ustawy o NIK, nie przysługuje do wystąpienia pokontrolnego zmienionego zgodnie z treścią uchwały w sprawie zastrzeżeń.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykonania wniosków

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK, należy poinformować Najwyższą Izbę Kontroli, w terminie 21 od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykonania wniosków pokontrolnych oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Katowice, dnia 27 października 2021 r.

Kontroler
Szymon Gruca
St. inspektor kontroli państwowej

Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Katowicach

.....